

בראשית פרק ג' - חטא אדם הראשון

בלימוד הפרק נעסוק במפגש עם הנחש ובדרכי הפיתוי שלו. כמו כן נתאר את עמידת האדם מול הקב"ה בעקבות החטא. לפרק זה מוקדשים בין שניים לשלושה שיעורים.

שאלות מכוונות למידה:

מה גורם לאישה לעבור על דבר ה'? איך פועל הפיתוי?
איך עומדים החוטאים לפני ה'? איך מתמודדים החוטאים עם חטאם?
מה טיבו של עץ הדעת?

3..... הפיתוי

5..... דו-שיח בין ה' לחוטאים

7..... עונש החוטאים

9..... משמעות האכילה מעץ הדעת

11..... הקשר רחב [רשות]

13..... הקשר אישי [רשות]

מבנה הפרק

בראשית פרק ב: (כה) ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבששו: בראשית פרק ג: (א) והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה ה' אלהים ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן: (ב) ותאמר האשה אל הנחש מפרי עץ הגן נאכל: (ג) ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתו: (ד) ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמתו: (ה) כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים ידעי טוב ורע:

הפיתוי

(ו) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל:

החטא

(ז) ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגרת: (ח) וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו מפני ה' אלהים בתוך עץ הגן:

התוצאה

(ט) ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה: (י) ויאמר את קלף שמעתי בגן ואירא כי עירם אנכי ואחבא: (יא) ויאמר מי הגיד לך כי עירם אתה הזמן העץ אשר צויתוך לבלתי אכל ממנו אכלת: (יב) ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי הוא נתנה לי מן העץ ואכל: (יג) ויאמר ה' אלהים לאשה מה זאת עשית ותאמר האשה הנחש השיאני ואכל:

דו שיח בין ה'
ובין החוטאים

(יד) ויאמר ה' אלהים אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה על גחנך תלך ועפר תאכל כל ימי חייך: (טו) ואיכה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב: (טז) אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרנך בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך: (יז) ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתוך לאמר לא תאכל ממנו ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך: (יח) וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה: (יט) בזעת אפיקך תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב: (כ) ויקרא האדם שם אשתו חוה כי הוא היתה אם כל חיי: (כא) ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם:

עונש החוטאים

(כב) ויאמר ה' אלהים הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעלם: (כג) וישלחהו ה' אלהים מגן עדן לעבד את האדמה אשר לקח משם: (כד) ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרבים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עדן עץ החיים:

הגירוש מגן עדן

הפיתוי

בפרק ג' אנו לומדים שהאדם עבר על ציווי ה' ואכל מפרי עץ הדעת.

איך הדבר התרחש?

מה גרם לחוה לאכול מהפרי?

נעיין בציווי ה' ונחפש מפתח להבנת התהליך.

בפרק ב' אנו קוראים את צו ה' לאדם:

(טז) וַיֵּצֵא ה' אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לְאֹמֶר מְכַל עֵץ הָגֶן אֲכַל תֹּאכַל:

(יז) וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְיוֹם אֲכַלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת:

נשווה בין הצו הא-להי לדברי הנחש ולדברי האשה:

דברי האשה (ג' ב'-ג')	דברי הנחש (ג' א')	הציווי של ה' (ב' ט"ז-י"ז)	
מפרי עץ הגן נאכל: ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו	אף כי אמר אלהים: לא תאכלו מכל עץ הגן?	מכל עץ הגן אכל תאכל: ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו	האיסור
פן תמתנון:	לא-מות תמתנון. כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים ידעו טוב ורע	כי ביום אכלך ממנו מות תמות:	העונש

נשאל שאלות:

- מה אסר הקב"ה ומה התיר לאכילה?
- כיצד מציג הנחש את האיסור? מה אסור לפי דברי הנחש? ומה מותר?
- לפי דברי הנחש- מהי מטרתו של הקב"ה באיסור?
- השינוי שעושה הנחש- מה הוא גורם לאישה?
- כיצד היא מציגה את ההיתר ואת האיסור?
- תהליך זה גורם לאישה להוסיף- מה? למה?

המלצה למורה:

נשים לב כי במניעת חטא יכול להיות חיזוק מצד שני דברים :

(א) האיסור מוגבל וברור

(ב) העונש מוחלט ומשמעותי.

במקביל, בפיתוי לחטא קיימים אותם שני יסודות :

(א) האיסור גדול מידי ואי אפשר לעמוד בו.

(ב) העונש אינו וודאי

כיצד דברים אלו באים לידי ביטוי בכתובים?

נעזר בפירוש רש"י כדי לענות על השאלות שלעיל :

רש"י :

(א) **אף כי אמר** - שמא אמר לכם לא תאכלו מכל וגוי' - ואף על פי שראה אותם אוכלים משאר פירות,

הרבה עליה דברים כדי שתשיבנו ויבא לדבר באותו העץ :

(ג) **ולא תגעו בו** - הוסיפה על הצווי, לפיכך באה לידי גרעון, הוא שנאמר (משלי ל ו) אל תוסף על

דבריו :

(ד) **לא מות תמתון** - דחפה עד שנגעה בו, אמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה :

(ו) **ותרא האשה** - ראתה דבריו של נחש והנאו לה והאמינתו :

תוצאות החטא

(ז) **והפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם ויתפרו עליה תאנה ויעשו להם חגרת:**

(ח) **וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו מפני ה' אלהים בתוך**

עץ הגן:

הסתתרות האדם לפני א-להים מעידה על המעמד החדש שלו, ועל תוצאות האכילה, עוד בטרם נענש

על ידי ה'.

רש"י מתאר את תחושתו של האדם אחרי החטא :

רש"י :

וידעו כי ערומים הם - אף הסומא יודע כשהוא ערום, אלא מהו וידעו כי עירומים הם, מצוה אחת

היתה בידם ונתערטלו הימנה :

דו-שיח בין ה' לחוטאים

(ט) ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה: (י) ויאמר את קלך שמעתי בגן ואירא כי עירם אנכי ואחבא: (יא) ויאמר מי הגיד לך כי עירם אתה המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת: (יב) ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי הוא נתנה לי מן העץ ואכל: (יג) ויאמר ה' אלהים לאשה מה זאת עשית ותאמר האשה הנחש השיאני ואכל: (יד) ויאמר ה' אלהים אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה על גחונך תלך ועפר תאכל כל ימי חייך: (טו) ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב: (טז) אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרנה בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך: (יז) ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתך לאמר לא תאכל ממנו ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך: (יח) וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה: (יט) בועת אפך תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת פי עפר אתה ואל עפר תשוב:

נשאל שאלות:

- מדוע שואל ה' את האדם 'איכה'?
- האם האדם לוקח אחריות על חטאו?
- האם האשה לוקחת אחריות על חטאה?
- אל מי פונה ה' בשאלה ואל מי לא ומדוע?

רש"י (ד, ט):

איכה - יודע היה היכן הוא, אלא ליכנס עמו בדברים, שלא יהא נבהל להשיב אם יענישהו פתאום. וכן בקין (בראשית ד ט) אמר לו אי הבל אחיך.

רש"י (ד, יב):

אשר נתת עמדי - כאן כפר בטובה:

רש"י (ד, יד):

כי עשית זאת - מכאן שאין מהפכים בזכותו של מסית. שאילו שאלו למה עשית זאת, היה לו להשיב: דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין:

נקודת המוצא של רש"י (ד, יד):

הקב"ה פונה אל האדם ואל האישה, ושואל אותם על החטא. אל הנחש הוא אינו פונה.

לתלמידי 5 יח"ל בלבד:

רמב"ן (ד, י"ג):

וטעם מה זאת עשית - לעבור על מצוותי, כי האישה [למרות שלכאורה לא נצטוותה בידי ה'] בכלל אזהרת אדם, כי הייתה עצם מעצמיו בעת ההיא, וכן היא בכלל העונש שלו. ולא אמר באשה 'ותאכלי מן העץ', כי היא נענשה על אכילתה ו[גם] על עצתה, כאשר נענש הנחש. ועל כן אמרה "הנחש השיאני ואוכל", כי העונש הגדול על האכילה. והנה מכאן נוכל ללמוד עונש למחטיאי אדם בדבר, כאשר למדונו רבותינו (פסחים כב, ע"ב; ע"ז ו, ע"א) בפסוק "ולפני עור לא תיתן מכשול" (ויקרא יט, יד):

האישה נענשת הן על האכילה והן על הסתת האדם

נקודות לדיון:

- איך עומדים החוטאים לפני ה'? ה' נותן לאדם אפשרות לעשות תשובה, אך האדם מתחבא.
- איך מתמודדים החוטאים עם חטאם? לקיחת אחריות מול הסרת אחריות

עונש החוטאים

מהם העונשים?

מה הקשר בין החטא לעונש?

<p>(יד) וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים אֶל הַנְּחֹשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת אַרְוֵר אֶתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל גִּחְזֶנְךָ תִּלְדָּה וְעֹפֵר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ :</p> <p>(טו) וַאֲיִבָּה אִשִּׁית בִּינְךָ וּבִין הָאִשָּׁה וּבִין זָרְעֶךָ וּבִין זָרְעָהּ הוּא יְשׁוּפֶךָ רֹאשׁ וְאֶתָּה תִּשׁוּפְנוּ עֲקֹב :</p>	<p>עונש הנחש</p>
<p>(טז) אֶל הָאִשָּׁה אָמַר ה' אֱרֹבָה אֲרֹבָה עֲצָבוֹנְךָ וְהִרְגֵנִי בְּעֶצֶב תִּלְדִּי בָנִים וְאֶל אִישׁךָ תִּשׁוּקֶתְךָ וְהוּא יִמְשָׁל בְּךָ :</p>	<p>עונש האישה</p>
<p>(יז) וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וַתֹּאכַל מִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אַרְוֵרָה הָאֲדָמָה בְּעֶבְרֶיךָ בְּעֶצְבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ : (יח) וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לְךָ וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה : (יט) בְּזַעַת אֲפִיךָ תֹאכַל לֶחֶם עַד שׁוֹבֶךָ אֶל הָאֲדָמָה כִּי מִמְּנָה לְקַחְתָּ כִּי עֹפֵר אֶתָּה וְאֶל עֹפֵר תִּשׁוּב :</p>	<p>עונש האדם</p>

הקשר בין החטא לעונש - גם בנוגע לנחש וגם בנוגע לאדם יש קשר של מידה כנגד מידה בין החטא (האכילה האסורה) לבין העונש (שיבוא לידי ביטוי באוכל). האישה חטאה כלפי ה' אבל גם כלפי האיש בכך שסייעה לחטאו ולכן חלק מהעונש שקיבלה ("והוא ימשל בך") קשור לשינוי לרעה במעמדה בנוגע לאיש.

מיומנויות בלמידת תנ"ך: מידה כנגד מידה

משמעות העונש לאישה לדורות - להעשרה

עונשה של האישה מורכב משני חלקים מרכזיים:

אֶל הָאִשָּׁה אָמַר

ה' אֲרֹבָה אֲרֹבָה עֲצָבוֹנְךָ וְהִרְגֵנִי בְּעֶצֶב תִּלְדִּי בָנִים

וְאֶל אִישׁךָ תִּשׁוּקֶתְךָ וְהוּא יִמְשָׁל בְּךָ

החלק הראשון קשור לתפקידיה הביולוגיים של האישה כנושאת את ההיריון וכיולדת, והשני קשור למערכת היחסים שלה עם האיש. יוצא אם-כך שסבלה של האישה בשעת ההיריון והלידה ומעמדה של האישה הם מצב שנוצר בדיעבד, בעקבות החטא, ולא מצב לכתחילה. ואמנם הרמ"א עמילא מצביע על כך שלעתיד לבוא יתוקן העולם ויחזור למצב הבראשיתי:

...ושוב אנו שומעים בזה את "והוא ימשל בך" שבאה בתור קללה לאישה ע"י חטאה של חוה שהסיתה את אדם הראשון לעץ הדעת. וכאשר לעתיד לבוא תתבטל הזוהמא של עץ הדעת, כידוע, וממילא תתבטל גם הגזירה של "והוא ימשל בך" ויהיו שניהם, האיש והאישה, שווים בכל דבר.

(הגיונות אל-עמי חלק ב, עמ' קלב)

הגירוש מגן העדן

כב ויאמר ה' אלקים הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פן-ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעלם: כג וישלחוהו ה' אלקים מגן עדן לעבד את האדמה אשר לקח משם: כד ויגרש את-האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרבים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים:

- חוץ מהעונש בקושי הפרנסה- מהו העונש הנוסף המופיע בפסוקים אלה?
- כיצד בעונש זה מתקיימים דברי ה' "כי ביום אכלך ממנו מות תמות"?

העמקה: רש"י הירש (ג, כ):

חיה - לשון פיעל משורש 'חיה' - הנותנת חיים. כבר נודע לאדם שעתיד הוא למות. וכבר נאמר לו שאשתו תלד לו בנים, באותה שעה הוא קרא לה 'חיה' שכן היא הנותנת חיים לכל חי. האדם ימות, אך האנושות תחיה. בזכות האישה יחיה גם האיש ויקום בבניו אחריו. יכול היה אדם לכעוס על אשתו שעטיה נטרד מגן עדן, אך הוא קורא לה על שם הגדול שבתפקידיה: אם כל חי.

משמעות האכילה מעץ הדעת

הערה למורה: לאחר הדיון בחוטאים ובעונשם יש מקום לעסוק בסוגיה המהותית: מהו עץ הדעת? מהו השינוי המתחולל באדם לאחר שאכל ממנו? האם זהו עץ 'קסום' המשפיע על אוכליו? כמו כן יש מקום לעיסוק בשאלת ההשפעה של עץ הדעת? מה קורה לאדם אחרי שאכל, האם אז הוא נהיה חכם ולפני כן היה שוטה? מה ההבדל בין האדם לפני אכילת פרי עץ הדעת ואחריו? נלמד עם התלמידים את מדרש תדשא ומעבר לכך אנו מציעים שתי הצעות להעמקה, מורים יכולים לבחור בדרכים אחרות ומוזמנים להציע אותם גם לעמיתיהם.

מה היה יחודו של עץ הדעת

מדרש תדשא פרק ז'

אמר רבי פנחס בן יאיר:

העץ הזה עד שלא אכל ממנו אדם הראשון לא נקרא שמו אלא עץ בלבד, כשאר כל העצים, אבל משאכל ועבר על גזירתו של הקב"ה נקרא שמו עץ הדעת טוב ורע על שם סופו, כמו שמצינו דברים רבים שנכתבו שםם תחלה על שם סופן... ולמה צווה אותו הקב"ה שיאכל מכל עץ הגן ומנע לו אחד מהם?

כדי שיהיה רואה אותו תמיד וזוכר את בוראו ומכיר שעול יוצרו עליו, ושלא תהא רוחו גסה עליו.

- במה שונה עץ הדעת מעצים אחרים?
- מה מלמד אותנו המדרש על מקומו של האיסור בחיי האדם?

העמקה:

מה השינוי שהתחולל באדם לאחר החטא?

מהו הידע שהתווסף לאדם ואשתו?

מהי המשמעות של הפיכתם ליודעי טוב ורע?

כדאי להביא לתלמידים גישה המסבירה רעיונית את מהו השינוי באדם לאחר החטא.

דוגמא לכך הם דבריו של רמב"ם במו"נ:

רמב"ם במו"נ מסביר את ההבדל בין שני סוגי הידע:

האחד שהיה לאדם לפני החטא - שהוא ידע מוחלט לו, הוא קורא 'המושכלות' ובחינתו היא בחינת 'אמת ושקר' - מוחלטת, **והשני**-שנהיה לאדם אחרי החטא, והוא ידע יחסי, לו הוא קורא 'המוסכמות' ובחינתו היא בחינת 'טוב ורע'.

רמב"ם, מורה נבוכים פרק ב:

כי השכל, שאותו השפיע אלהים על האדם - והיא שלמותו האחרונה - הוא אשר היה לאדם קודם מריו, ובגללו נאמר עליו שהוא בצלם אלהים ובדמותו. בגללו פנה אליו בדיבור וציווה אותו, כמה שאמר: וַיֵּצֵא ה' אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לְאָמֹר: מִכֹּל עֵץ הַגֵּן אָכַל תֹּאכֵל. וּמֵעֵץ הַדֶּעַת טוֹב וְרַע לֹא תֹאכֵל מִמֶּנּוּ (בראשית ב, יד-יז), ואין ציווי לבהמות ולא למי שאין לו שכל. בשכל הוא מבחין בין אמת ושקר, וזה, השכל, היה מצוי בו שלם וגמור. ואילו מגונה ויפה הם מן המפורסמות ולא מן המושכלות, שהרי אין אומרים "שמים כדוריים - יפה", ו"הארץ שטוחה - מגונה", אלא אומרים "אמת" ו"שקר". גם בלשונו (העברית) אנו אומרים על הנכון והכוזב: אמת ושקר ועל היפה והמגונה: טוב ורע. והנה בשכל מכיר האדם את האמת מן השקר, וכן הוא בכל הדברים המושכלים. כאשר היה אדם הראשון במצבו השלם הגמור ביותר, הרי חרף טבע-בריאתו ומושכלותיו, אשר בגללם נאמר עליו: ותחסרהו מעט מאלהים (תהלים ח, ו), לא היה לו בכלל כוח המיועד לעסוק במפורסמות. הוא לא השיג אפילו את הברור ביותר בין המפורסמות לגנאי והוא חשיפת הערווה. דבר זה לא היה מגונה בעיניו והוא לא השיג את הגנאי שבו. וכאשר המרה (את פי האל) ונטה לעבר תאוותיו הדמיוניות ותענוגות חושיו הגופניים, כפי שאמר: כי טוב העץ למאכל וכי תאנה הוא לעיניי (בראשית ג, ו) - נענש בכך שנשללה ממנו אותה השגה שכלית. לכן הוא המרה את הצו אשר נצטווה מפאת שכלו ותהי לו השגת המפורסמות. הוא נשתקע בציון הדברים כמגונים או קיפיים. אותה שעה ידע את ערכו של מה שאבד לו ושממנו נתערטל ולאיזה מצב הגיע. לכן נאמר: והייתם כאלהים ידעי טוב ורע (בראשית ג, ה), ולא נאמר: יודעי שקר ואמת או משיגי שקר ואמת. לגבי ההכרחי אין טוב ורע כלל, אלא יש שקר ואמת.

רמח"ל בחיבורו דרך ה' ניתח את השינוי שהתחולל באדם לאחר החטא וראה בו שינוי מהותי של האיזון בין כוחות הנפש של האדם, שהיה לאדם הראשון לפני החטא. הפרת האיזון בין כוחות הנפש של האדם יצרה אדם חדש, שנוטה לחטוא, ועליו אמרה התורה "כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רָע מִנְּעֻרָיו" (בראשית ח, כא). לעתיד לבוא, יחזור האיזון בין כוחות הנפש, כמו שהבטיחה התורה בפרשת התשובה "וַיִּמָּלֵךְ ה' אֱלֹהֵיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לְבַב זֵרְעֶךָ לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל לְבָבְךָ וּבְכֹל נַפְשְׁךָ" (דברים ל, ו). נעיין בקטע מדבריו:

סעיף ה': ...שינוי גדול היה בו, והוא עניין חטאו של אדם הראשון, שנשתנה בו האדם והעולם ממה שהיו בתחילה. ואולם פרטי השינוי הזה ותולדותיהם רבים, ועוד נדבר בס' לפנינו בסייעתא דשמיא. ונמצא שהדיבור במין האנושי וההבחנה בנשואיו - כפולים, כי ידובר בו ובנשואיו בבחינתו קודם החטא, וידובר בו ובנשואיו בבחינתו אחר החטא, וכמו שנבאר עוד בעזר ה'.

סעיף ו': הנה אדם הראשון בעת יצירתו היה ממש באותו המצב שזכרנו עד הנה. דהיינו שהנה הוא היה מורכב משני החלקים ההפכיים שאמרנו, שהם הנשמה והגוף. ובמציאות היו שני העניינים הטוב והרע, והוא עומד בשיקול ביניהם להידבק במה שירצה מהם. והנה היה ראוי לו שיבחר בטוב, ויגביר נשמתו על גופו ושכלו על חומר, ואז היה משתלם מיד, ונח בשלמותו לנצח...

סעיף ח': וכיון שחטא אדם הראשון נשתנו הדברים שינוי גדול. והוא, כי הנה בתחילה היו בבריאה החסרונות, שהיו בשיעור מה שהיה מצטרך לשיהיה אדם הראשון במצב השיקול שזכרנו, ויהיה לו מקום להרוויח את השלמות ביגיע כפיו. אמנם על ידי חטאו נוספו ונתרבו חסרונות בעצמו של אדם ובבריאה כולה, ועוד נתקשה התיקון ממה שהיה קודם. [\(מתוך: הרמח"ל דרך ה', פרק ג, ה-ח\)](#)

הקשר רחב [רשות]

מיהו הנחש?

אבן עזרא פסוק (ג, א) :

והנחש יש אומרים כי האשה היתה מבינה ויודעת לשון החיות, ויפרשו ויאמר הנחש ברמיזה. ואחרים אמרו שהוא שטן. ואיך לא יראו סוף הפרשה, כי איך ילך השטן על גחון, ואיך יאכל עפר, ומה טעם לקללת הוא ישופך ראש ?

ספורנו פסוק (ג, א) :

והנחש - הוא שטן הוא יצר הרע.

- מיהו הנחש? האם הוא נחש ריאלי או נחש פנימי?
- ומה משמעות קיומו של נחש פנימי?

נחשים בתנ"ך, מתי הם מופיעים, ומה הם מסמלים?

שמות ד:

(א) וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְקִלִּי כִּי יֹאמְרוּ לֹא נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ ה': (ב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי ה' מִזֶּה מָה זֶה בְּיַדְךָ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: (ג) וַיֹּאמֶר הַשְּׁלִיכֵהוּ אֶרְצָה וַיִּשְׁלִיכֵהוּ אֶרְצָה וַיְהִי לְנַחֵשׁ וַיִּגַּם מֹשֶׁה מִפְּנֵיו: (ד) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וְאַחֲזוּ בַזְּנָבוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּחַזְקוּ בּוֹ וַיְהִי לְמִטָּה בְּכַפּוֹ:

רש"י (שמות ד, ג) :

ויהי לנחש - רמז לו שסיפר לשון הרע על ישראל ותפש אומנותו של נחש.

במדבר כא :

(ה) וַיְדַבֵּר הָעָם בְּאֱלֹהִים וּבַמֹּשֶׁה לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוֹת בְּמִדְבָּר כִּי אֵין לָחֶם וְאֵין מַיִם וְנַפְשָׁנוּ קָצָה בַלָּחֶם הַקָּלָקָל: (ו) וַיִּשְׁלַח ה' בָּעָם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשֶּׁרְפִים וַיִּנְשָׁכוּ אֶת הָעָם וַיָּמָת עִם רַב מִיִּשְׂרָאֵל: (ז) וַיָּבֵא הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חָטְאנוּ כִּי דִבַּרְנוּ בְּה' וּבָךְ הַתְּפַלֵּל אֵל ה' וַיִּסַּר מֵעֲלִינוּ אֶת הַנְּחָשׁ וַיִּתְּפַלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם: (ח) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲשֵׂה לָךְ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל נֶס וְהָיָה כָּל הַנְּשׂוּף וְרָאָה אֹתוֹ וְחָי: (ט) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נַחֵשׁ נְחָשֶׁת וַיִּשְׁמָהּ עַל הַנֶּס וְהָיָה אִם נָשַׁף הַנְּחָשׁ אֶת אִישׁ וְהִבִּיט אֶל נַחֵשׁ הַנְּחָשֶׁת וְחָי:

רש"י (במדבר, כא, ו):

וינשכו את העם - יבא נחש שלקה על הוצאת דבה, ויפרע ממוציאי דבה.

הקשר אישי [רשות]

הנחש, המפתה את האישה, הוא (גם) סמל לכוחות הפועלים סביבנו ובתוכנו כדי להדיחנו אל החטא ;

- כיצד פועל הפיתוי?
- מי הם שליחיו של היצר?
- האם אנחנו יודעים לעמוד מולם?
- מה מפתה אותנו?
- כיצד עומד החוטא לפני הקב"ה?
- האם הוא מכיר בחטאו או מתכחש לו? מאשים או מודה באשמה?
- האם אנו יודעים לקבל אחריות על מעשינו? מה הדבר דורש מאיתנו?

ע"פ מדרש תדשא, עץ הדעת לא היה שונה באופן מהותי מעצים אחרים. הוא נאסר משום שהאדם זקוק לריסון ולהגבלה.

- מהי חשיבותם של האיסורים (מצוות בפרט וגבולות בכלל) בחיינו?